

Kronika

BRANKO GRADIŠNIK, ČAS

Književnost

V sodobni ali sočasni prozni ustvarjalnosti na Slovenskem, kot nam kažejo knjižne izdaje v zadnjih letih, je delež mladih, v svet literature komaj stopajočih pisateljev, izredno majhen, veliko manjši, kot je na primer njihov delež v poeziji. Zdi se, kot da se potrjuje pravilo, da je poezija domena mladih, proza pa večje zrelosti in izkušnji. Seveda tega »pravila« ne smemo jemati dobesedno in povsem zares. Zdi se, da je po nekaj izrazitejših piscih proze pri nas, kot so Dimitrij Rupel, Marko Švabič, Drago Jančar in nemara še kdo, nenadoma zmanjkalo novih imen, ki bi preseгла tradicionalni tip proze in se usmerila v področje inovacij, literarnih raziskav, novih razvojnih komponent ali »zgoj« močnejše epske izpovednosti, mimetičnosti, s čimer bi tudi bralec zlahka opazil, da gre za novosti, individualnosti, obetavnost, enkratnost... Nekaj mladih ustvarjalcev ni prineslo, vsaj za zdaj, v sodobno prozo bistvenih preokretov (Torkar), zato se v sedanjem »sušnem« obdobju naša pozornost toliko bolj optimistično (za razvoj mladih ustvarjalcev) ustavi ob delih, ki le (do)kažejo, da je prozno ustvarjanje med mladimi — kajti od njih pričakujemo največ novega — morda zastalo le na videz, ali pa sploh ni. Kajti nekaj knjižnih prvencev — izšli so pred kratkim — kaže, da se pojavljajo tudi v mladi generaciji izrazitejši prozni ustvarjalci.

Eno izmed imen, ki obetajo s svojim pisanjem obuditi po eni strani aktualno

družbenokritično zvrst proze, po drugi pa je njihova osrednja pozornost usmerjena predvsem v jedro slehernega literarnega sporočila-jezik, je Branko Gradišnik s svojim prvcem Čas*. Zbirka krajših tekstov, devetih, kaže omenjeno dvojnost v dokaj razvidni obliki. Nekaj tekstov: Jutro, Povest o Ljubljani. Od tod do večnosti, kaže bolj novelistično podobo z izseki iz sodobnega sveta, z orisi značajskih lastnosti »tipičnega« Slovenca, njegovimi vsakodnevnimi traumami, naveličanostjo, z elementi groteske in poizkusi neke vrste moralnega očiščenja. Avtor tekstov rad uporablja časovna neskladja s funkcijo družbene kritike in satire na človekov značaj in obnašanje. V tak koncept pritegne še elemente časovno-vzročnih neskladnosti, nelogičnosti, paradoksov, iluzij, fantastičnosti in samovoljnih konstrukcij, s čimer se Gradišnikova proza ponekod nagiba v priliko-parabolo (v Povesti o Ljubljani). Omenjeni teksti imajo za tematsko izhodišče, v primerjavi z drugimi v zbirki Čas, nekoliko trdnejšo zgradbo, z razvojem »zgodbe« in koncem, skratka, dokaj realistično fabulativne temelje, ne da bi se v veristične opise situacij, dialogov, vgrajevala kaka izrazitejša filozofska komponenta.

Branko Gradišnik uporablja razvidnejše filozofske elemente v preostalem delu svojih tekstov v Času, v tistih tedaj, ki jim jedro ni več zgradba zgodbe z verističnimi temelji, marveč je »zgodba«, kolikor je še v svoji fragmentarnosti, že v sorazmerju z miselnim sporočilom tekstov. Tako je na primer v Mikliču že v ospredju problem človekove odtujenosti, relativnosti, nesvobode v ljubezni, kar spremlja groteska, junakovi domišljjski

(* Branko Gradišnik, Čas, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, zbirka Pota mladih, opremila Irena Tršar, str. 129)

prividi, zločinski načrti, blodnje. Tu se avtor pogloblja v človekovo zavest kot zunanji in notranji opazovalec, ne da bi stanja in položaje oblikoval neposredno, dialoško-situacijsko.

Največ fragmentarnosti, neepskosti, izsekov iz sveta kulture (o Kafki, Verneju, Empedoklesu, Cortesu, Karolyju), neke vrste biografskih impresij, s skupnim mottom »čas« predstavljajo v Gradišnikovi prozi uvodni teksti. Nekaj kratkih skic — Sporočilo v steklenici, Ubijalec, Molitev, Soareja, Okno, nimajo biografskega ogrodja, ampak je v njih v ospredju moralna, vizionarna, bivanjska in čisto impresionistična poanta. Avtor jo oblikuje v kratkih pasusih, redko daljših od ene strani.

Moralne dileme, eksistenčne stiske, utesnjenost sodobnega človeka pod bremenom civilizacije, oblikuje Branko Gradišnik v stilistično minucioznem tekstu Jasnovidec. Kratkost, sedem strani, je dovolj za združitev mojstrskega stila in raznolike tematike, analitičnega razpleta in s simboli iz območja človekovega miselnega in podzavestnega sveta. Manj stilne izrazitosti, zato pa več izpovednosti, podčrtuje jo tudi prvoosebni pripovedovalec, ima črtica Iz mojega življenja. V kratkem tekstu Na begu je tematika tudi intimistična — možev »pobeg« od žene in miselna retrospektiva življenja.

Gradišnikova zbirka črtic in novel Čas zbuja novo zaupanje v sodobno slovensko prozo, oziroma v mlade avtorje, zaradi svoje izdelanosti, tako v artističnem, jezikovnem in stilnem smislu, kot zaradi tenkočutne tematske naravnosti v nekatere na videz neizrazite, vendar, kot se v tej prozi izkaže, dovolj pomembne življenjske teme in probleme. Hkratnost artizma in tematike daje tej prozi karakter neposrednosti, pristnosti, zahtevnosti, izdelanosti. Zdi se, da se bo Gradišnikova kasnejša proza lahko razvila ali bolj v artistično ali pa tudi v fabulativno smer, toda njegova sedanja prozna za-

snova zbuja domnevo, da se ne bo ne prva ne druga sestavina te proze razvila zgolj v svojih mejah, ampak da bo ta dvojnost konstitutivni princip tudi drugih tekstov.

AKSINJA KERMAUNER, PLES PRAVLJIC

V nemara edini slovenski književni zbirki, ki je namenjena mladim, komaj uveljavljajočim se umetnikom, Pota mladih, je omogočena in zagotovljena preizkusna stopnja določene poetske in estetske informacije, ne glede na kasnejše možnosti in razvoj sodelujočega. Preizkus, najsi (je) pomeni(l) za literarnega začetnika tudi konec literarne poti ali pa izrazito »odskočno desko« — na primer tu je začel Dimitrij Rupel s svojim prvencem na pol poti do obzorja — kaj hitro pokaže osnovne in nemara že bistvene sestavine poetike mladega ustvarjalca, zato je treba jemati knjige iz zbirke vedno kot možnost uveljavitve novega izrazitega peresa. To pa narekuje tudi pri bralcu večjo radovednost, nemara večjo kot za avtorje, katerih poetika je že »ustaljena« ali pa njihova literarna moč celo usiha.

Bržkone bo uvodna ugotovitev ostala neke vrste stalna spremljevalka te zbirke, kljub morebitnim pomislekom o »začetniškosti«, ki ob sebi nosi še tihe pomisleke o »kvaliteti« del. Seveda so ti »pomisleki« plod apriornih omalovaževanj novega in zlasti »začetništva«. Lani sta v zbirki Pota mladih izšla pesniška prvenca Blaža Lukana Pesem in pesmi in Aksinje Kermauner Ples pravljic*. Slednja je po obsegu za polovico krajša od Lukanove.

Osrednje vsebinske teme prvega dela Plesa pravljic so teme iskanja lastnega položaja v svetu, razpetost med občutji

(* Aksinja Kermauner-Ples pravljic, Mladinska knjiga Ljubljana 1977, zbirka Pota mladih, opremila Irena Tršar, str. 40